

MURÂD-NÂME VE MUHAMMEDİYE MESNEVİLERİNDE ÖLÜM TEMİ*

Bayram Ali KAYA**

ÖZET

Hayatın değişmez gerçeği olan ölüm, tüm dünya edebiyatlarının olduğu gibi klâsik edebiyatımızın da değişmez temlerinden birini oluşturmuştur. Klâsik edebiyatımızda ölüm dendiğinde akla ilk mersiyeler gelmekle birlikte, başta dinî-tasavvufî yönü ağırlıkta olan nasihat-nâme türündeki eserler olmak üzere mesnevilerin büyük çoğunluğunda da ölüm üzerinde durulduğu ve temin ayrıntılı bir şekilde ele alındığı görülür. Bu eserlerin hemen hepsinde ölüme bakış, “Her nefis ölümü tadacaktır” ilâhî kuralı çerçevesindedir. Yine bu eserlerin bir kısmında ölüm temine müstakil bölüm ve fasıllar ayrılmış iken bir kısmında ise temin, farklı bölüm başlıkları içinde ya da neredeyse eserin tamamına yayılmış bir şekilde ele alındığı görülmektedir.

Bu çalışmada öncelikle ölüme dair kısaca bilgi verilmiş, ardından her iki eserde ölüm teminin ele alındığı bölüm ve fasıllar üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Yine her iki eserde ölüm temiyle ilgili tüm kullanım ve unsurlar tespit edilmeye, makalenin kapsamı ve hacmi de dikkate alınmak suretiyle, örnek beyitler sadece numaralarıyla verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ölüm temi, klâsik edebiyatımızda ölüm, mesnevîlerde ölüm, ölümlerle ilgili kullanımlar.

---

* Bu çalışma, 25-26 Kasım 2004 tarihleri arasında, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezince gerçekleştirilen, Uluslararası Türk Kültüründe Ölüm Sempozyumu’nda sunulan “Murâd-nâme ve Muhammediye Mesnevîlerinde Ölüm Konusu” adlı bildirinin genişletilmiş şeklidir.

**Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Eski Türk Edebiyatı ABD, bkaya@sakarya.edu.tr

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

THEME OF DEATH IN THE MATNAWIS OF MURAD-NAMAH AND MUHAMMADIYAH

ABSTRACT

Death, the inevitable fact of life, has ever made one of those unchanging themes of our classical literature as has been in the literatures of the whole world. Although the notion of death in our classical literature first reminds one *marsiyyas* (elegies), one could witness that death is elaborated on chiefly in literary works like *nasihat-namahs*, which mostly deal with religious-mystical issues, including the majority of *mathnawis*. In almost all of these works death is interpreted within the frame of the divine decree “every soul shall taste death”. Again, while separate chapters have been allotted to the theme of death in some of these works, it is observed that the issue has been dispersed throughout almost the whole work in some others. In fact, the works called *Murad-namah* and *Muhammadiyah* we are studying here are such works as will set an example for each group.

In this article first brief information has been given concerning death; and then the issue how the theme of death is elaborated upon in both the works has been studied in details. Still, we have endeavored to determine all the uses and elements in both the mentioned works as regards to death in consideration of the coverage and volume of the article along with only numbers of exemplary couplets thereof.

Key Words: Theme of death, death in our classical literature, death in *mathnawis*, the mortal.

Hayatın en yalın gerçeklerinden biri olan ölüm, dîvânlar¹ ve bilhassa dinî yönü ağırlıklı nasihat-nâme türü eserler olmak üzere, klâsik edebiyatımızın bütününde en çok yer verilen temlerden biri olmuştur. Tüm bu eserlerde şairlerimiz ölüme, “Her nefis ölümü tadacaktır” (Âli İmran, 3/185, Enbiyâ, 21/35, Ankebût, 29/57) ilâhî

---

¹ Ölüm teminin dîvânlarda ele alınışı ile ilgili olarak bk. Emine Yeniterzi, “Divan Şiirinde Ölüme Dair Bazı Hususlar”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5, Konya 1999, s. 115-140.

kuralının ışığı altında bakmışlardır. Gelenekselleşmiş bu yaklaşıma göre ölüm, bir yok oluş olmayıp insanın aslına dönmesi, Allah'a kavuşması, gerçek ve sonsuz hayata ulaşmasıdır². Yine bilhassa tasavvufî yönü ağırlıklı olan eserlerde ölüm, hiçbir zaman olumsuz anlamlar taşımaz. Bir diğer ifadeyle mutasavvıflar ölüme asla kara gözlüklerle bakmamış ve onu, dünyada iken gurbette kabul edilen insanın asıl vatanına dönmesi ve sevgiliye kavuşulan bir düğün gecesi olarak görmüşlerdir³.

Bu yaklaşımda kuşkusuz tasavvufun rûha bakışı yanında, eserlerin oluşturulduğu devirlerin hayata yön veren zihniyetlerinin de rolü bulunmaktadır. Bilindiği gibi genelde İslam, özelde ise sûfi düşüncesinde iki çeşit rûh vardır: Birincisi, hayatın, duyuların ve hareketin sebebi olan ve ölümün etki alanı içinde olan hayvanî rûh, ikincisi ise ilâhî nefesten (nefha) gelen insana mahsus rûh. Sûfilerin gündemde tuttuğu ve ölümsüzlüğüne inandıkları rûh bu ikincisidir⁴.

Yine sûfi düşüncesinde iki çeşit ölüm anlayışı mevcuttur: “Zarûrî” ölüm ve “irâdî” ölüm. Zarûrî ölüm, her canlının tadacağı doğal ölümdür. Bir tükeniş veya yok oluş değil, rûhun beden kafesinden kurtulması, maddî âlemden ayrılıp manevî âleme geçişi, insanla Allah arasındaki perdelerin kalkmasıdır. İrâdî veya ihtiyârî ölüm ise, “Ölmeden önce ölünüz” prensibiyle insanın nefsinin elinden kurtulması, geçici dünya heveslerini terk ederek bütün benliğini Allah'ın varlığında yok etmesidir. Ölümü âdeta ehlileştiren sûfi düşüncesi, onu korkulacak bir şey olmaktan çıkarmıştır. Bununla birlikte ölüm elbette birçok insan için korkutucudur. Mevlânâ ölüm korkusunu açıklarken onu bir aynaya benzetir. Ona göre iyi insanlar için ölüm güzel, kötüler için ise çirkindir. Dolayısıyla insanı korkutan husus ölüm değil, aynada gördüğü kendi çirkinlikleri ve hatalarıdır. Bu yüzden ölüm gerçeğini kavramak, dünyaya gönül bağlamamak, kaçınılmaz sonu, güzel ve hayırlı işlerle geçen bir ömrün sonundaki mükâfat hâline getirmek, ebedî hayat için hazırlık yapmak, dostun huzuruna eli boş çıkmamak gerekir: “Hiçbir ölü, öldüğü için hasret çekmez; ancak tâatinin azlığına yanar. Yoksa ölen kimse kuyudan ovaya çıkmış, zevk ü safâ meclisine ulaşmıştır”⁵.

² Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 115.

³ Emine Yeniterzi, *a.g.e.*, s. 115.

⁴ Mustafa İsen, “Mutasavvıflara, Sûfi Şairlerce Yazılan Mersiyeler ve Sûfi Düşüncesine Göre Ölüm”, **Ötelerden Bir Ses**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 466-467.

⁵ Emine Yeniterzi, “Mevlânâ'nın Tefekkür Dünyası ve İnsan”, **Konya'dan Dünya'ya Mevlânâ ve Mevlevîlik**, Karatay Belediyesi, Konya 2002, s. 80.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Klâsik edebiyatımızda ölümle ilgili hayli malzeme bulunduğunu dikkate alarak çalışmamızı sadece dinî-ahlâkî ve nasihat-nâme türündeki mesnevîlerle sınırlı tuttuk. Bu çerçevede türün iki karakteristik örneği olmaları ve ölüm temine ayrıntılı bir şekilde yer vermeleri bakımından Murâd-nâme ve Muhammediye mesnevîlerini incelemeye çalıştık.

Murâd-nâme’de Ölüm Temi

Sultan II. Murad’a sunulmuş olan Murâd-nâme⁶, aslında Kâbus b. Veşmgir’in, oğlu Geylân Şah için yazdığı ve daha çok Kâbus-nâme adıyla tanınmış Farsça mensur nasihat-nâmenin, 15. yüzyıl şairlerinden Bedr-i Dilşâd (d. m. 1404-1405) tarafından m. 1427 yılında telif sayılabilecek kadar değiştirilip geliştirilerek yapılan serbest, manzum bir Türkçe tercümesi, hatta şerhidir. Eserin esas vezni Şehnâme vezni olarak da bilinen Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûlün Fe‘ûl, beyit sayısı bizzat şairin bildirdiğine göre 10.410, bölüm sayısı ise 51’dir. Murâd-nâme, birkaç türün özelliğini birlikte bulunduran çok yönlü bir eser olup “nasihat-nâme” türüne dâhil ahlâkî, öğretici bir mesnevî; devlet idaresine, padişahlık, vezirlik, nedimlik, subaşılık şartlarına dair tavsiyeler, öğütler içerdiği için “siyaset-nâme”; civanmertlik âdâbından bahseden 26. bölümü yönünden “fütüvvet-nâme”, bazı ilim ve sanat dallarıyla ilgili bilgi veren bölümleri bakımından da kısmî bir “ansiklopedik eser” sayılmaktadır⁷.

Murâd-nâme’de şair, ölüm temine müstakil bir bölüm ayırmamış; ancak onunla çoğu kez birlikte anılan ihtiyarlık, dünyanın türlü hâlleri ve insanın sonu gibi konuları işlediği Gençlik ve İhtiyarlık (8551-8700)⁸, Dünya ve Dünya Hırsı (9229-9547), Dünya ve Dünya Ehlinin Âkıbeti (9548-9796) başlıklı bölümlerde, ölüm ve ilgili unsurlarına yoğun bir şekilde yer vermiştir.

Gençlik ve İhtiyarlık:

Bu bölümde öncelikle gençlere seslenen şair, yaşlanınca bilgisiz kalınmaması için gençlikte bilim, marifet ve güzel ahlâk öğrenilmesi tavsiyesinde bulunur, ardından ölüm hakkındaki uyarı ve nasihatlerine geçer. Kişi ölümden asla gafil olmamalıdır; zira ölüm uzak iken birden yakın oluverir:

⁶ Ölüm temii hakkında taradığımız Murâd-nâme için bk. Âdem Ceyhan, **Bedr-i Dilşâd’ın Murâd-nâmesi I-II**, MEB Yayınları, İstanbul 1997.

⁷ Âdem Ceyhan, *a.g.e.*, c. I, s. 14, 19, 43, 49, 64, 66; Bedr-i Dilşâd ve Murâd-nâme hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Âdem Ceyhan, *a.g.e.*, c. I, s. 13-188.

⁸ Murâd-nâme ile ilgili verilen beyit numaraları Âdem Ceyhan’ın neşrindeki numaralardır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Ölümden dahı gâfil olma sakın

Ki ölüm ırag iken olur yakın (8568)

Üstelik ölüm için yaşlı da genç de birdir. Ecel gelince hepsini alır. Kimin henüz vakti gelmediyse ancak o kalır (8569-8572).

Bedr-i Dilşâd bu bölümde, bir zamanlar Bağdat'ta yaşamış bir terzinin hikâyesine yer verir. Hikâyeye göre, bu şahsın dükkânı yüksekçe bir yerdedir, öyle ki yoldan her kim gelip geçse rahatça görülmektedir. Terzi, gündüzleri yoldan geçen her cenaze için duvarında asılı duran bardağın içine bir taş bırakır. Bardak zamanla dolunca boşaltır ve günlerini bu şekilde geçirir. Derken bir gün o da ecel şerbetini içer ve öldüğünden habersiz kendisini ziyarete gelen bir gencin, terzinin nerede olduğunu sorması üzerine komşu esnaf, onun da bardağa girdiğini, böylece ya cennete gittiğini ya da cehenneme girdiğini dile getirir (8584).

Hikâyenin ardından uyarılarına devam eden şaire göre, insan asla gençliğine güvenmemeli, bir gün ansızın kendisinin de bardağa girebileceğini gözden ırak tutmamalıdır (8586). İnsan ayrıca, gençliğiyle ve sahip olduğu imkânlarıyla da gurura kapılmamalı,

Kanı Keykubâd ile Nûşîrevân

Ya kanı şeh Efrâsiyâb-ı zamân (8587)

diyerek gerek Keykubâd, Nûşîrevân ve Efrasyâb'ın, gerekse İskender, Süleyman, Rüstem vb. cihangirlerin şimdi nerede olduğunu, onların büyüklük, haşmet, yiyip içme, bilgi, hikmet ve himmetlerinden geriye ne kaldığını iyi düşünmelidir. Unutmamalıdır ki cihana her gelen gitmiştir; zira yazı böyle yazılmıştır ve çaresiz biz de bir gün gideceğiz. Yapmamız gereken ise, hayatta kaldığımız şu birkaç gün zarfında kötülüklerden uzak olmak, iyilik etmek, ilim ve hikmet kazanmak, cömertlikle himmet elde etmektir (8588-8596).

Ömrün sonbaharı olan yaşlılıkta, canlanan hatıraların da etkisiyle olsa gerek, ihtiyarların ömrü gençliğe hasretle geçer ve onlar, yakında bu dünya evinden göçeceklerini bilirler (8610). Gençlerde ise yaşlanıncaya dek ömürlerinin uzayacağı ümidi vardır, oysa yaşlıların tek ümidi ölümdür:

Evet kocaların ümîdi hemân

Ölümdür ölümden bulmaz emân (8629)

Ömür, çabucak geçip giden bir güneşe benzetilecek olursa, gençlik devresi kuşluk vakti güneşi, ihtiyarlık devresi ise ikinci güneşidir. Gençler gün doğusunda kemâle erip, hayatlarının en zinde

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

dönemini yaşarken, yaşlılara düşen ise gün batımında ulaşan ölümdür. Güneş şüphesiz akşama ulaşıp batacağı gibi, ihtiyar da mutlaka bir gün ölecek, toprak olacaktır. O zaman insana ne tahtının, ne tâcının, ne de malının faydası vardır. Üstelik haram ve helal tüm yaptıklarından sorguya çekilecektir. Ayrıca ihtiyarlık öyle bir hastalıktır ki onun yegâne ilacı ölümdür; dolayısıyla insan gençken ve elde fırsat varken gözünü açmalıdır (8644-8653).

Dünya ve Dünya Hırsı:

Eserde ölüm temine ağırlıklı olarak yer verilen bu ikinci bölümde öncelikle, bu âlemin baştanbaşa cefâdan ibaret olduğu ve ondan vefâ da beklenemeyeceği görüşüne yer verilir. Cihan halkı burada kalıcı olduğunu sanır; lâkin aslında herkes birer misafirdir ve ezelden böyle takdir edilmiştir:

Mukîmüz sanurlar hakîkatda hep

Müsâfirdür eyle kılupdur Çalap (9233)

Unutmamalıdır ki bu dünya bir güzergâhtır ve her gelen bir gün mutlaka gidecektir. Kalıcı olan ise yalnız, bir olan Allah'tır (9234). Ömür hiç kimse için sonsuz kılınmamıştır, sonunda herkes için ölüm vardır. (9248). Üstelik insanoğlu bu âleme çıplak gelmiş, yine çıplak gidecektir (9255). Şair, Menûçih'r adlı hükümdarın Efrasyâb'a yenilmesi üzerine divan toplayıp halk ile sohbet etmesi ve bu esnada söylediği sözler vasıtasıyla da ölüm hakkındaki görüşlerini dile getirmeye devam eder:

Nice çâr ü nâ-çâr geldük ise

Geh ağlayuban gâh güldük ise

Yine çâr u nâ-çâr gitsek gerek

Ezel hüküm ol ise n'itsek gerek (9262-9263)

Ezelden hüküm böyle ise elden ne gelir? Bizden evvelkilerin yaptığı gibi bize düşen son iş de sefer etmek, güzergâhı izleyerek geçip gitmektir. Zaten, Allah'ın rahmet kılarak gönül gözünü açtığı kişiler bu cihanın baştan başa bir güzergâh, cihan halkının da o güzergâhta birer yol arkadaşı olduğunu bilirler (9269-9270).

Bölümün sonuna doğru anlatılan bir hikâyede, Nûşirevân'ın ölümü vesilesiyle dile getirilen görüşler ile yapılan tasvir ve tahliller de son derece etkileyicidir. Nûşirevân öleceğine yakın bu âlemin bir hiç olduğunu, kendisinin Nûşirevân olduğu hâlde dünyadan eli boş ayrıldığını, pek çok mal, mülk edinmesine rağmen şimdi her şeyden el çektiğini, cihan baştan başa cevr ü cefâdan ibaret olmasına rağmen kendisinin onu mamur etmek için uğraştığını, ancak cihanın vefâsız çıkarak kendisini harap ettiğini ifade eder. Yanındakiler onun

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

dediklerini can kulağıyla dinler ve “gönlü öyle istiyor olmalı” diyerek her dediğini bir bir yerine getirirler (9354-9365).

Bölümün sonuna doğru anlatılan bir diğer hikâyede, bu kez İskender’in ölümü çerçevesinde ve son derece etkili bir dilin kullanıldığı çeşitli sahnelere yer verilir. Eserin en etkileyici yerlerinden biri olan bu bölümde İskender, şair tarafından hikmet sahibi ulu bir cihangir olarak vafedilir. O aynı zamanda, öleceğini hikmetle bilen ve henüz ölmeden tedbirini almak isteyen büyük bir filozoftur. İskender, ölmeden önce devrinin Eflâtun ve Aristo gibi tüm ileri gelenlerini huzuruna çağırır ve onlara ölümünün yakın olduğunu bildirir (9379-9381).

Ayrıca, ölümünün ardından tabutunu alarak annesine arz etmeleri, ne kadar askeri varsa hepsinin silahlarını kuşanmış hâlde bir araya toplanması, kendisini âdeta canlıymış gibi görkemli tutmaları, hükmü altında ne kadar ilim adamı varsa hepsini çağırıp tüm biriktirdiği mal ve servetten yükler dolusu almalarının sağlanması ve Rûm sınırına giderek annesinin atalarına dua etmeleri vasiyetinde bulunur (9383-9390).

Sahip olduğu tüm güç ve imkâna rağmen İskender, kaçınılmaz son olan ölüm karşısında çaresiz ve âciz olduğunun bilincindedir. Dolayısıyla vasiyetinde dile getirdiği arzu ve isteklerinin büyük çoğunluğu kendisine yönelik olmaktan çok, belki de ana yüreği duyarlılığıyla ölümünü kabullenmekte zorlanacak olduğunu düşündüğü annesini teskine ve teselliye yöneliktir.

İskender adamlarından annesine, çok uğraşmalarına rağmen ölüme bir çare bulamadıklarını, zaten çare bulmaları mümkün olsa idi İskender gibi bir yâre bulacaklarını, eğer ölüme çare asker ile olsaydı, cihanın tüm askerlerinin İskender’i sultan bildiklerini, eğer çare tespil ve tehlil ile olsaydı âlemin cümle âlimlerinin ve yeryüzünün bütün filozoflarının bunu hakkıyla yapacaklarını, ölüme çare mal ile olsaydı İskender’in zaten tüm yeryüzünün malına, mülküne sahip olduğunu; fakat bunun da ölüme çare olmadığını dolayısıyla çaresiz bir şekilde bu fâni âlemden sonsuz âleme güzer eylediğini bildirmelerini ister (9393-9405). İskender ayrıca, cenazesi Rûm’a iletildiğinde bir elinin tabuttan çıkartılarak üzerinin bir bez ile örtülmesini ve ziyaretine gelenlere, bütün cihan sultanlığından nasibine kala kala sadece bir bez parçasının kaldığının söylenmesini ister. Annesinin, ölümünü kabullenmesi ve yokluğuna tahammül etmesi hususunda hâlâ endişeleri bulunan İskender,

Kaçan câm-ı hasretle nûş idesin

Gerek sabr yolın dutup gidesin

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

diyerek annesine, elde olmayan bu ayrılığa sabretmesi ve ayrılık şarabını hasret kadehi ile içmesinin aynı zamanda vasiyeti olduğunun iletilmesini ister. Kendi durumundan çok, annesinin hâline üzülen İskender'in ondan son isteği, yalvarıp yakarmayı fazla uzatmaması, zira yalvarıp yakarmanın da ölüme çare olamayacağı, dünyadaki her bedeninin sonunda toprak olduğu, herkesin başına gelecek olan bu musibette kadın veya erkek her bir kişinin eşit olduğu, yani hiçbirisinin bu sondan kurtulamadığı gerçeğini düşünmesi ve tüm bunlara sabrederek isyana düşmemesidir (9407-9419).

Ölümünün ardından İskender'in istekleri bir bir yerine getirilir. Altından yapılmış olan tabutu ortada bir yere, bir nevi katafalka konur ve tüm bilginler onun cansız bedenini izlemeye ve hâlini anlamaya çalışırlar. Çok dikkatli bakmalarına rağmen İskender'de herhangi bir canlılık belirtisi göremezler. Öldüğünden iyice emin olduktan sonra bu kez her biri bir söz söyler ve duyanların gözleri yaşarır. Birisi İskender'in bir zamanlar nasıl tüm dünyaya hükmettiğini, vaktiyle sahip olduğu altınları gizlediğini; ama şimdi altından yapılmış tabutun onu gizlediğini dile getirir. Derken sözü Zeytûn-ı Asgar adlı bir şahıs alır ve “Ey İskender! Hani nerede şimdi o şahlık davası, artık onun hiçbir anlamı yok. Bulut gölgesi gibi zeval buldun, ölüm seni güçsüz kıldı.” der. Daha sonra sözü Eflâtun alır ve İskender'in yayının tüm oklarını attığından, ömrünün bitmeyeceğini sandığından, gözünü kırpmadan nicelerini öldürdüğünden, sonunda kendisinin de ölümü tattığından ve bunu hiç kimsenin engelleyemediğinden bahseder.

Bir başka şahıs, İskender'in son derece tedbirli bir padişah olmasına, hiçbir zaman hazırlıksız sefere çıkmamasına, bu hazırlık ve tedbirleri sayesinde daima zafer kazanmış olmasına rağmen, bu kez yalnız, bir başına sefere çıktığından söz eder ve “Şimdi insan tek başına nasıl zafer kazanır?” diye sorar. Bir diğeri ise, İskender hayattayken korkusundan ağzını açıp ona tek bir söz söyleyemediğini; ancak artık onun hoşuna gitmese de halkın hoşuna gidecek sözleri söyleyeceğini dile getirir. Bu şekilde her biri bir söz söyler kimi sevinir, kimi de üzülür (9423-9457).

Dünya ve Dünya Ehlinin Âkıbeti:

Mesnevinin ilgili bu son bölümünde ölüm temine, daha çok kıyametin büyük alâmetleri çerçevesinde yer verilmiştir. Örneğin Deccal'in vasıfları anlatılırken, onun ölüleri diriltme özelliğine sahip bir kişi olduğu hususu, kendisine tapmayı reddeden bir genci kılıçla ikiye bölüp öldürdükten sonra tekrar diriltmesiyle verilmiştir (9669-9672). Kıyametin diğer büyük alâmetlerinden sayılan Ye'cüc ve Me'cüc kavminden bahsedilirken onların dünyada hüküm sürecekleri

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

yirmi yıl zarfında, sürekli bozgunculuk yapacaklarından, insan başta olmak üzere tüm canlılara eziyet edeceklerinden, sürekli hâle gelen zulümlerinden dolayı sonunda feci bir şekilde öldürülerek ömürlerinin tüketileceğine değinilir (9734-9737).

Bölümün sonunda, İsrâfil'in sûru üflemesi sonucu tüm canlıların öleceği, akabinde Cenâbıhakk'ın önce Azrâil'i, ardından da İsrâfil'i dirilterek ondan sûru tekrar üflemesini isteyeceği, daha sonra tüm ölmüşlerin, başta peygamber efendimiz olmak üzere, diriltileceği ve hesabın görülmesinin ardından müminlerin cennette, kâfirlerin de cehennemde ebedî kalacağı dile getirilir (9770-9796).

Murâd-nâme'de ölüm temi çerçevesinde değerlendirilebilecek beyitler, ağırlıklı olarak yer verilen bölümlerin dışında da bulunmaktadır. Eserin geneline yayılmış olan bu tür örneklerden belli başlılarını bir arada veriyoruz.

“Padişahlık ve cihangirlik âdâbı” adlı bölümde yer verilen bir hikâyede, öldürme fiili için “Ömür defterini dürmek” (514), cihangirlik vasfında ise “Ölüm gözlemiş erler” ifadesi kullanılır:

Cihân-gîrlik leşker ile olur

Ölüm gözlemez erler ile olur (755)

“Padişahlara hizmet etmek” adlı bölümde başkalarına yas, kişiye düğün olacak bir ölümün istenmemesi gerektiği üzerinde durulur (1008-1009).

“Uyku ve dinlenme düzeni” başlıklı bölümde, ‘uyku küçük ölümdür’ atasözü de kullanılarak hem uyku ölüme benzetilir, hem de aşırı uykunun zararlarından söz edilir (2072-2075). Aynı bölümde, gün doğduktan sonra uyanıp da sabah namazını kılamadan ölen kişinin âhirette işinin ne olacağını Allah'ın daha iyi bileceğine, bu tip kişilerin rızkının çok az ve sonlarının da kefensiz ölüm olacağına değinilir:

Şu kimse ki gün toğmadın durmaya

Eliyile yüzine su vurmaya

Farîzayla sünnet kala fevt ola

Hüdâ yig bilür âhiretde n'ola

Evet rızkı tar olısdur katı

Kefensüz ölümdür anun gâyeti (2124-2126).

“Ana baba hakkını bilmek” başlıklı bölümde kişinin, miraslarına konmak düşüncesiyle, anne ve babasının ölümünü istemekten kaçınması gerektiği ifade edilir (2964).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

“Rızkî ve ömrü artıran, kısaltan şeyler” hakkındaki bölümde, sadakanın belâları defettiği, cefâ kapısının üstüne set çektiği ve insanın ömrünü artırdığı (4750-4751), yaş ağaç kesmenin ise ömrün kısalmasına sebep olduğu belirtilir:

Dahî yaş ağaç kesmeden ihtirâz

İdegör ki itmeye Hak ömrün az (4782)

“Uygun dost seçmek” adlı bölümde, dostlar ölürse dostlukları oğullarına miras kalır, düşüncesine yer verilir (8130).

“Cihanın ileri gelenlerinin nasihatleri” başlıklı bölümde, kişi, bir bî-nazardan bir şey isteyeceğine acından ölse daha iyidir, tespiti dile getirilir (9009). Bölümün sonunda şair, bu kez ölümle korku arasında bir karşılaştırma yapar ve ölümü, insanı âdeta esir almış olan sürekli korkudan daha üstün tutar (9217-9218).

Murâd-nâme’de Ölüm Temiyle İlgili Kullanımlar*

Azrâil: (9775), (9779)

Dünyadan eli boş ayrılmak: (9360)

Dünyaya çıplak gelip, çıplak gitmek: (9255)

Ecel, ecelin gelmesi, ecel şerbeti, ecel şarabı: (8570), (9380), (9381)

Gençlik, ihtiyarlık: (8629), (8646), (8569)

İlaç: (8653)

İsrâfil: (9780)

Kalem, yazı, kader, hüküm: (8594), (9263)

Mal ve mülkün faydasızlığı, hesap, sorgu: (8649)

Miras: (2964), (8130)

Musibet: (9418)

Nasihat, vasiyet, ölümle ilgili uygulamalar: (8568), (8575), (8576), (8577), (8578), (8595), (8596), (9351), (9352), (9353), (9385), (9386), (9387), (9388), (9389), (9390), (9391), (9392), (9406), (9407), (9408), (9409), (9425), (9427), (9428), (9429), (9430), (9431)

* Bu başlık altında, ağırlıklı olarak ölüm temine yer verilen bölümlerden hareketle tespit edilen ilgili tanım, görüş, değerlendirme, benzetme, atasözü, deyim, vasiyet, nasihat, inanç, âdet, uygulama vb. tüm kullanımlar, alfabetik sıra ile ve buldukları beyit numaraları parantez içinde gösterilmek suretiyle verilmiş, aynı yol incelenen bir diğer mesnevî olan Muhammediye’de de izlenmiştir.

Öldürülmek, helâk edilmek: (9736), (9737)

Öleceğini hissetmek: (9373), (9379)

Ölen kişiyi rüyada görme: (282)

Ölenleri hayırla anma: (4356)

Ölmek: Vakti gelmek, dünya evinden gitmek, dünyadan göç etmek, beden ülkesinden göçmek, sefer etmek, sefer kılmak, bırakıp gitmek, toprak olmak, ömür küpünü boş etmek, bulut gölgesi gibi zeval bulmak, yayın bütün oklarını atmak, sükûn nöbeti değmek, ömrü tükenmek, bardağa girmek, ömür defterini dürmek (282), (514), (8583), (8584), (8648), (9233), (9234), (9260), (9261), (9379), (9380), (9381), (9405), (9438), (9462), (9734)

Ölmekten evlâ ya da beter olan durumlar: (2372), (2373), (9009), (9014)

Ölüleri diriltme: (9669), (9670), (9671), (9672), (9770), (9779), (9780), (9781), (9787)

Ölümden korkmak, korkmamak: (9217), (9218)

Ölüme çare olmamak: (9395), (9404)

Tabut: (9423)

Uyku: (2072)

Muhammediye’de Ölüm Temi

15. yüzyıl yazar ve şairlerinden Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 855/1451) tarafından kaleme alınmış Arapça *Megâribü’z-zamân* adlı eserin, yine şair tarafından yapılmış manzum serbest bir çevirisinden ibaret olan Muhammediye⁹, Türk edebiyatının en önemli dinî mesnevîleri arasında yer almaktadır. Beyit sayısı müellif nüshasından hareketle 9008 olarak tespit edilen eserde çeşitli bahirlere ait vezinlerin çift olarak kullanıldığı, yani aynı kalıbın bir uzun bir de kısasının münavebeli olarak tercih edildiği görülmektedir. Hemen her devirde çok beğenilmiş ve zevkle okunmuş olan Muhammediye’nin, özellikle Anadolu’da, birçok Müslüman Türk ailesinin evinde bulunduğu ve hatta mevlit gibi bestelenip okunduğu bilinmektedir¹⁰. Merhum Âmil Çelebioğlu tarafından üç ana bölüme ayrılarak incelenen Muhammediye’de ölüm temi, ağırlıklı olarak eserin ikinci

⁹ Ölüm temi hakkında taradığımız Muhammediye için bk. Âmil Çelebioğlu, **Muhammediye I-II**, MEB Yayınları, İstanbul 1996.

¹⁰ Âmil Çelebioğlu, *a.g.e.*, c. I, s. 5, 81, 89-95; Yazıcıoğlu Mehmed ve Muhammediye hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Âmil Çelebioğlu, *a.g.e.*, c. I, s. 5-197.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

bölümünde ve başta peygamber efendimizin vefatı (3732-4310)¹¹ olmak üzere kızı Hz. Fatma (4504-4544), dört halife (4545-4656) ve torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in vefatları (4657-4710) fasıllarında işlenmiştir. Temle ilgili müstakil son fasıl ise eserin üçüncü bölümünde yer alan âhiret hayatı ve özellikleri kısmındaki “Ölümün öldürülmesi”(950-6966) bahsidir.

Hz. Peygamber'in Vefatı:

“Vefât-ı Resûlullâh” başlığı ile verilen bölüm, eserin en etkileyici bölümüdür. Peygamber efendimizin bilhassa Azrâil ve Cebrâil ile olan diyalogları esere bir tiyatro metni havası vermiş, eserin akıcılığını ve okuyucu üzerindeki etkisini artırmıştır. Kaside ve mesnevî nazım şeklinin sıra ile kullanıldığı bu bölümde şair, öncelikle insanın ve dünyanın geçiciliğini dile getirir, ardından da sonsuz yurt olan cennetin istenmesi gerektiğini belirtir:

Nidersin bu fenâ mülkü çü sen fânî cihân fânî

Bekâ-yı lâ-yezâl iste ki cennet mülküdür ebkâ (3733)

Son âyetin inip Kur'ân'ın tamamlanmasıyla birlikte Hz. Peygamber, vefat edeceğini anlar ve Bilal'e ezan okumasını söyler. Bütün ashâb mescitte toplanıp hazır olduğunda Hz. Peygamber minbere çıkıp gâyet beliğ bir hutbe irad eder ve müminleri cennete teşvik edip cehennemden sakındırır (3748-3750). Ashâbın, bu sözlerin veda sözleri olduğunu anlamaları ve kanlı gözyaşı akıtmaları üzerine Hz. Peygamber,

Bilin kim uş yakın vakte ki koram sizi firkatte

Kim ölüm şerbetin câm-ı ecelden ederem işrâb

Ki hükmüllâh budur uşbu fenâda

Ki kimse kalmaya fânî finâda (3756-3757)

diyerek onlara veda edeceğini, yakın bir vakitte kendilerinden ayrılacağını, ecel kadehinden ölüm şerbetini içeceğini, bu fânî âlemde kimsenin kalıcı olmadığını ve Allah'ın hükmünün böyle olduğunu söyler. Ayrıca peygamber de olsa, melek de olsa sonunda herkesin öleceğini belirtir (3758-3759). Ardından kendisinin cümle enbiyânın rehberi ve son peygamber olduğunu, kendilerinin de ümmetin hayırlıları olduğunu ifade eder. Ashâbı teselli ve teskin etmeye yönelik bu sözlerinin akabinde Hz. Peygamber, onlara takva sahibi olmalarını ve Allah'tan hakkıyla korkmalarını vasiyet ettiğini bildirir. Ayrıca namaz, zekât, hac ve oruç farizalarını yerine getirmeleri,

¹¹ Muhammediye ile ilgili verilen beyit numaraları büyük oranda Âmil Çelebioğlu'nun neşrindeki numaralardır; bununla birlikte tespit ettiğimiz bazı hatalı numaralandırmalarda doğru şekiller tercih edilmiştir.

Allah'ın onlara haram kıldıklarını haram, helâl kıldıklarını da helâl bilmeleri öğüdünde bulunur. Tüm bu söylediklerini, kendisinden sonra gelecek olan kardeşlerine ulaştırmalarını da isteyerek hutbesini bitirir ve gözyaşları içinde minberden iner (3760-3774).

Minberden inmesinin ardından doğruca Hz. Ayşe'nin yanına giden Hz. Peygamber, başını onun omzuna yaslayıp gözlerinden acı yaşlar akıtır ve Allah'tan yardım diler. Bunun üzerine Cenâbıhak, Azrâil'i göndererek peygamberine selam etmesini, kendisini habibi bildiğini ve ona müştak olduğunu iletmesini ister (3775-3779). Cenâbıhak Azrâil'e ayrıca,

Girme onun üzerine ille destûr ile gir

Rûhunu rıfk ile kabz et etmesin tâ inbisâs (3780)

buyurarak peygamberin huzuruna müsaade isteyerek girmesi ve rûhunu yumuşaklıkla, kolaylıkla kabzetmesi hususunda uyarıda bulunur. Peygamberin vefat edeceğini duymaları üzerine Azrâil dahil bütün melekler ağlaşır (3781-3782). Derken Azrâil, meleklerle yeryüzüne iner ve gelip resûlün kapısında durur. Kapıda Cebrâil'i görür ve Hz. Peygamber'in rûhunu kabzetmeye geldiğini; ancak doğrudan ve izni olmadan onun huzuruna girmeye çekindiğini dile getirir, Cebrâil aracılığıyla destur ister. Cebrâil bu sözleri duyar duymaz ağlamaya başlar ve "Nideyim, zira Allah'ın hükmü böyledir." diyerek, durumu gözyaşları içinde peygamberimize bildirir (3784-3788). Bunun üzerine Hz. Peygamber Cebrâil'e,

Dedi niçin yâ ahî yâ Cebrâyil

Bunca ağlarsın döküp yaşın çü sel

şeklinde sorar. Cebrâil cevaben,

Dedi niçin ağlamayan yâ habîb

Kim sen idin dertli cânıma tabîb

Geldi Azrâil kapıya yâ resûl

Destur ister girmeye tapına ol (3789-3791), der.

Müsaade edilmesinin ardından Azrâil, Hz. Peygamber'e izzet ile selam verir ve huzuruna girer. Peygamberimiz Azrâil'e, geliş sebebinin rûhunu kabzetmek için mi, yoksa ziyaret için mi olduğunu sorar. Azrâil'in cevabı ise, "Ya Muhammed dilersen hemen geri gideyim ve bu bir ziyaretten ibaret olsun; şâyet dilersen rûhunu kabzedeyim, Hak hazretine varasın", şeklinde olur. Bunun üzerine peygamberimiz ağlar ve "Hak sözünde sâdıktır, her nefis ölümü tadacaktır buyurdu.", der. Hz. Peygamber'in bu sözleri üzerine Azrâil, "Ey sevgili! Ağlama, ben sana çare bulmakta anneden daha şefkatliyim." der. Bunun üzerine peygamberimiz, Azrâil'den biraz beklemesini, ashâbını, ensârını ve ehlibeytini görmek istediğini

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

belirtir. Vaktin iyiden iyiye yaklaştığını anlamaları üzerine aile efrâdı da bir bir gelir ve ağlaşmaya başlarlar. Onların ağlaşmaları peygamber efendimizi son derece duygulandırır ve gözlerinden yaşlar dökülür (3793-3807). Kızı Fatma'nın niçin ağladığını sorması üzerine ise Hz. Peygamber,

Dedi nice ağlamayam sizden iderven firak

Zîra Azrâil erişti bulmazam ondan felâh

Kimse kalmaz bâkî hiç illâ ki Hak bâkî kalır

Cümle halk fânî olısar kimsene bulmaz necâh (3809-3810), cevabını verir.

Bu cevap üzerine Hz. Fatma, peygamberimizden Allah'a kendisini ona tez kavuşturması için dua etmesini ister. Hz. Peygamber kızını yanına çağırır, onu öper ve "Bana senden daha tez erişecek kimse yoktur ve bilesin ki cennetin en ulu hatunu da sen olacaksın." der (3812-3814). Ehlibeytiyle veda ederken Bilal gelir ve ezan okuyarak halkı namaza çağırır. Ezan bittikten sonra Bilal'in peygamberimize, "Namazı kıldırılmayacak mısın yâ resûlallah?" diye sorması üzerine, peygamberimiz ona, "Hay Allah müstahakımı versin, ben şimdi nefsimle meşgulüm ve zayıf bir hâldeyim, var Ebûbekir'e haber ver yerime imam olsun ve benden sonra ashâba o imâmet etsin." der. Bilal söylenilenleri yerine getirir, ashâb toplaşır ve Hz. Ebûbekir onlara imamlık yaparak namaz kıldırılmaya, Hz. Peygamber'in secde ettiği yeri gördüğünde ise ağlamaya başlar (3816-3826). Ölümünün hayli yaklaştığını düşünen aile fertleri ve ashâbın tekrar ağlayıp inlemeye başlaması üzerine Hz. Peygamber, çok hâlsiz olmasına rağmen tekrar mescide gelir. Minberin ayağına güçlkle oturur ve bir yandan ölümün peygamberler için bile kaçınılmaz olduğu gerçeğini dile getirir, bir yandan da vasiyet ve öğütlerine devam eder (3882-3919).

Peygamber efendimizin Hz. Ali ile Fazl adlı bir sahâbeye yaslanarak tekrar evine dönmesi üzerine Allahu Taâlâ, Azrâil'e tekrar emir verir ve derhal o yüce resûlün yanına varmasını, selam etmesini, ona yumuşaklıkla davranmasını buyurur (3968). Azrâil bu kez çok güzel görünümlü ve dilinden ballar akan bir Arabî kılığında gelir ve kapıda bekleyen Hz. Fatma'dan peygamberin yanına girmek için izin ister (3971-3973). O da, peygamberin ölüm hâlinde olduğunu, kimseyi kabul edecek durumda olmadığını belirtir; ancak Azrâil ısrar eder. Derken Peygamberimiz konuşmaları duyar ve kızına kiminle konuştuğunu sorar. Hz. Fatma'nın, "Bir Arabîyle konuşuyorum" demesi üzerine, "O gelen Arabî değil Azrâil'dir ve ona mâni olamazsın", der (3985-3988).

Hz. Peygamber ayrıca,

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Kim oldur hâdimü'l-lezzât cemâatler dağıtıcı
 Oğul kız öksüz edici harâb edicidir evzâ
 Yıkıcı dâr ile kasrı imâret edici kabri
 Ki Azrâil durur geldi atanı almaya isrâ (3989-3990)

diyerek Azrâil'i cemaatler dağıtıcı, oğul-kız öksüz edici, hâlleri harap edici, evleri, köşkleri ve sarayları yıkıcı, kabirleri ise imar edici olarak vasfeder. Ardından, "O, benim yanıma destur ile geldi ama aslında kimseden destur istemez. Kapıyı aç ki yanıma gelsin, onun işi benimledir." der. Bunun üzerine Hz. Fatma kapıyı açar, ancak Azrâil'i göremez, sadece selam verdiğini işitir. Peygamberimiz Azrâil'e, "Ey Azrâil, yine beni görmeğe mi geldin, yoksa rûhumu kabz mı edeceksin?" diye sorar. Azrâil'in cevabı, "Allah rûhunu kabz etmemi buyurdu", olur. Bunun üzerine peygamber efendimiz "Peki Cebrâil'i nerede bıraktın?" diye sorar. Azrâil, "Onu dünya göğünde bıraktım, sürekli senin için ağlıyordu ve çok gamlı bir hâldeydi." der (3992-3998). Sözlerine devam eden Azrâil'in peygamber efendimize,

Dilersen Nûh ömrünce dokuz yüz elli yıl ol sağ

Hem Allâh k'eylesin i'tâ sana altın gümüştan dağ (4002)

demesi üzerine peygamber efendimiz, "Ey Azrâil! Peki sonra ne olacak, sonunda yine ölüm yok mu?" der ve kendisine bir parça daha mühlet vermesini, kardeşim dediği Cebrâil'i görmek ve ona bir soru sormak istediğini belirtir (4003-4004).

Azrâil, "Emrine âmâdeyim, ne buyurursan buyur." der demez tam o esnada Cebrâil çıka gelir. Peygamber efendimiz, Cebrâil'e sitem ederek "Ey kardeşim, Azrâil gelmişken beni niye bırakıp gittin. Böyle zor bir zamanda neden benden uzak oldun?" diye sorar. Cebrâil ise, "Sen benim dostumsun, dost dostunun böyle bir durumda bulunduğu hâle dayanamaz. Ayrıca ölüm acısının nasıl bir acı olduğunu duymuştum. Onun için bağıma taş basarak buralardan uzaklaştım." cevabını verir. Bu cevap üzerine Hz. Peygamber, Cebrâil'den kendisine Hak'tan haber vermesini ister. O da "Yedi kat göklerin kapısının kendisi için açıldığını, Dârüsselâm'dan saçılar saçıldığını, cennetin kendisine gelinin güveyine hazırlandığı gibi hazırlandığını, ümmeti için de endişelenmesine gerek olmadığını, kendisine lâyıkiyle ümmet olanları önüne katarak Hakk'a götüreceğini" bildirir (4005-4024).

Bölümün sonuna doğru Cebrâil'in, Hz. Peygamber'e "Melekler de bilmek istiyor, seni nereye defnetmelerini buyurursun?" diye sorması üzerine peygamberimiz, ümmeti gibi yerde defnolmak istediğini bildirir. Bu esnada Hz. Ebûbekir çıka gelir ve "Ey Allah'ın elçisi ecel ayak bastı mı, artık vakit erişti mi?" diye sorar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/7 Fall 2009*

Peygamberimiz de cevaben, ecelin geldiğini ve ömrünün sona ermek üzere olduğunu belirtir. Kendisini kimin yıkamasını arzu ettiğinin sorulması üzerine peygamber efendimiz, bu işi Hz. Ali'nin yapmasını, üzerine su koyma işini de amcası oğlu Fazl'ın yerine getirmesini arzu ettiğini söyler. Kefen olarak ne arzu ettiği sorulunca da üzerindeki kıyafetlerin kefen olarak uygun olduğunu belirtir. “Kim kıla namazı üstüne?” diye sorulması üzerine, kendisine önce Allah'ın salât edeceğini, daha sonra meleklerin, meleklerden de ilk olarak Cebrâil'in namazını kılacağını, onu Mikâil, İsrâfil ve Azrâil'in izleyeceğini bildirir. Bunların ardından ehlibeytinin ve tüm sahâbenin, daha sonra ise kadınların ve çocukların namazını kılmalarını, kimsenin yakasını, üstünü başını parçalamasını, bağırıp çağırarak ağıt yakmamasını, böyle yaparlarsa bundan çok incineceğini dile getirir. Peygamber efendimiz, kendisini kimlerin kabre koymasını arzu ettiğinin sorulması üzerine ise, bu iş için ehlibeytinin yakınlarını arzu ettiğini, melekler ordusunun da onlara eşlik edeceğini belirtir ve kendisinden cümle halka selam söylenmesini ister (4030-4060).

Veda vaktinin iyice yaklaştığını dikkate alarak gelen Cebrâil, peygamberimize hitaben, Azrâil'in kimsenin ölümü hakkında böyle tereddüt etmediğini, ihtiramının sadece peygamberimize has olduğunu, yanına bu gelişinin son olduğunu ve vahiy görevinin bitmesinin ardından artık yeryüzüne inmesinin kendisi için yasak olduğunu belirtir ve “sana selam olsun” diyerek yanından ayrılır (4066-4086).

Hız. Peygamber'in son demlerinde mübarek alnından gül yanağı üzerine miskten ter damlaları dökülür. Mübarek başını dizine yatırmış olan Hz. Ayşe'nin, “Bu terler de nedir ey Allah'ın resûlü?” diye sorması üzerine peygamber efendimiz,

Kim çıkar mü'minlerin bu terler ile cânı bil

Kâfirin cânı çenesinden çıkar bulmaz amân (4094),
cevabını verir.

Bölümün sonunda peygamberimizle Azrâil arasında, ölüm acısı üzerine gerçekleşen bir diyaloga da yer verilir. Bu diyalogda, peygamberimiz Azrâil'e hitaben, “Ölüm acısı böyle mi olur?” diye sorar. Azrâil ise, aslında ölüm acısının hayli şiddetli, âdeta bin kılıç darbesine eşit olduğunu; ama kendisinin Cenâbıhakk'ın bir lutfu olarak bu acıyı hissetmeyeceğini ifade eder. Bunun üzerine peygamberimiz, ümmetine de ölüm acısını tattırmaması için Allah'a yalvarır (4104-4112).

Yazıcıoğlu, Muhammediye'de ayrıca, peygamberimizin vefatı sonrasında meydana gelen maddî ve manevî gelişmeler

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

hakkında da ayrıntılı bir şekilde bilgi vermiştir. Bu bilgiler arasında, Azrâil'in peygamber efendimizin rûhunu göğe yükseltmesi, bu sırada meleklerin onlara eşlik etmesi, vahdet sarayında âşık ile mâşukun buluşması, Hz. Ömer'in üzüntü ve acı sebebiyle peygamber efendimiz için kim öldü der ise kılıcıyla onu ikiye böleceğini söylemesi, Hz. Ebûbekir'in gelerek peygamber efendimizin yüzündeki örtüyü kaldırıp mübarek yüzünden öpmesi ve onun vefat etmiş olduğunu görmesi, sahâbeyi teskin edici sözler söylemesi, peygamberimizin vasiyet ve öğütleri çerçevesinde defin ve tekvin işlemlerinin yapılması yer alır (4128-4220).

H. Fatma'nın Vefatı:

Yazıcıoğlu Mehmed'in vefatına ayrı bir bölüm ayırdığı ikinci kişi, peygamberimizden altı ay sonra vefat etmiş olan kızı Hz. Fatma'dır. "Vefât-ı Fâtıma Tü'z-Zehrâ" başlıklı bu bölümde şair, Hz. Fatma'nın, ömrünün sonlarına doğru çocukları Hasan ve Hüseyin'e karşı daha bir düşkün hâle geldiğini bir yandan çamaşırlarını yıkarken, bir yandan da onlardan ayrılacağını düşünerek gözyaşı döktüğünü belirtir. Onun son zamanlarındaki bu tür davranışları eşi Hz. Ali'nin de dikkatini çekmiş, sebebini sorması üzerine ondan, ömrünün sonuna yaklaşmakta olduğu ve babasına kavuşmasının yakın bulunduğu cevabını almıştır (4509-4512).

Eşine,

Veli hoş tutasın Hasan'la Hüseyim'i sen

Ki bize saâdet bağında bulardır simâr (4513),

diyerek vasiyetini bildirmeye başlayan Hz. Fatma'nın, Hz. Ali'den çok önemli bir isteği daha vardır: Nikâhları öncesinde, kendisinden mehir olarak dünyalık herhangi bir şeyi kabul etmeyeceğini bildirdiğini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in devreye girerek kendisine, mehir olarak ne istediğini sorduğunu, onun da ancak kıyamet gününde ümmetinin günahkâr kadınlarına şefaathane etme istek ve talebinin yerine getirilmesini kabul edebileceğini söylediğini hatırlatır ve bu talebin Cenâbıhak tarafından da kabul edildiğini belirtir. Ayrıca bu kabulü bildiren bir mektubun Cibrâil vasıtasıyla babasına gönderildiğini, onun saklı olduğu sandıktan çıkartılmasını ve öldüğünde kabrine konulmasını arzu ettiğini dile getirir (4514-4527).

Derken Azrâil çıka gelir ve Hz. Fatma Azrâil'e hitaben, "Mecburiyet olmasa sana canımı vermem." der. Bunun üzerine Azrâil, Hz. Peygamber'in canını da kendisinin aldığını söyler. Ardından Cenâbıhakk'a hitaben "Ya Rabbi! Sana varmak üzere olduğum bu demde Azrâil arada olmasın, canıma tuzak kurmasın." der. Allah

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

dileğini kabul eder ve bu sözü söyler söylemez rûhunu Allah'a teslim eder, Azrâil ise sadece baka kalır. Vefatının ardından defnedilmek üzere peygamber efendimizin kabrinin yanı başına götürülür. Rivâyet edilir ki Hz. Peygamber, kızı getirildiğinde ravzadan elini dışarı çıkarır ve "Kızımı bana ver ya Ali!" diye seslenir. Bu sebeple bazıları ikisi bir kabir içredir derler, bazıları da onun peygamberin yanı başında yattığını söylerler (4530-4537).

Hz. Ebûbekir'in Vefatı:

Şair, Hz. Fatma'nın vefatından sonra Hz. Ebûbekir'in vefatı bölümüne geçer ve burada öncelikle Hz. Ebûbekir'in vasıfları hakkında bilgi verir. Bu bilgilere göre, onun asıl adı Abdullah'tır ve Ebûbekir adını ona peygamberimiz bir nam olarak vermiştir (4547). O, cümle ashâbın en eftalidir. Sahih bir kavle göre peygamber efendimiz, cennetin kapılarının anahtarının da Hz. Ebûbekir'in elinde olduğunu söylemiştir (4551-4558). Onun faziletine bir işaret de peygamber efendimizin kendisinden sonra yerine onu imam tayin etmiş olması ve ashâbın da onu halife edinmiş olmasıdır. Halifeliği iki yıl dört ay sürmüştü ve o bu süre içinde ahkâm-ı şer'iyeyi uygulamıştır. Vefatından önce Hz. Ömer'e, kendisinden sonra yerine onun hilâfet etmesini vasiyet etmiştir (4563-4566). Onun da ömrü altmış üç yaşına vardığında fenâdan sefer kılmış ve bekâ mülküne gitmiştir:

Fenâdan sefer kıldı gitti bekâ mülküne

Erişti kurup cennet-i Adn içinde hıyâm (4569)

Hz. Ömer'in Vefatı:

"Vefât-ı Ömerü'l-Fâruk" başlığı altında şair, öncelikle Mısır ile Şam'ın Hz. Ömer'in halifeliği esnasında fethedildiğinden, onun adaletiyle dinin kuvvetlendiğinden ve ardından da ölümüyle ilgili ilginç bir olaydan bahseder. Bir gün, Ka'bü'l-ahbâr adlı bir şahıs kendisine gelerek vasiyetini hazırlamasını; zira üç günlük ömrünün kaldığını söyler. Buna çok şaşırır Hz. Ömer, o şahsa "Bunu nereden biliyorsun, yoksa adım Tevrat'ta mı geçiyor?" diye sorar. O şahıs da cevaben, "Hayır adını bulmadım, ama vasfını buldum." der (4570-4576).

Yaşı altmış üçe ulaştığında ecel kabzasından ona da bir ok erişir ve Feyruz adlı zalim bir kâfir delikanlısı, Hz. Ömer mescitte namaz kılariken ona yaklaşır ve iki yüzlü bıçağı ile ağır bir şekilde yaralar. Hz. Ömer, "Ömrümü sona erdiren kimdir?" diye sorunca, İbni Abbas, "Mugire kuludur ve güyâ intikam almıştır", cevabını verir. Bunun üzerine Hz. Ömer "Çok şükür beni öldürmeye kalkan bir

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Müslüman değildir.” der. Evine götürülen Hz. Ömer, Allah’a niyazda bulunur, oğlunu çağırarak tüm borçlarının hesap edilmesi ve ödenmesi talimatını verir. Ardından rûhunu Hakk’a teslim eder. Ölümünden önce, Hz. Ayşe’ye haber göndererek resûlün yanına defnedilmesine müsaade edip etmeyeceğini sordurur. Tâlip olduğu yeri aslında kendisi için ayırdığını; fakat ona verebileceğini söyleyen Hz. Ayşe’nin izni üzerine Hz. Ömer, peygamber efendimiz ile Hz. Ebûbekir’in yanına defnedilir (4580-4591).

Hz. Osman’ın Vefatı:

Şair bu bölümde ilk olarak, Hz. Osman’ın Hz. Ömer’in yerine halife olduğundan ve Kur’ân’ı cem eylediğinden bahseder. Onun na’linin tasmaşının nuru cennetten bile görülen bir şimşek parlaklığındadır. Peygambere iki kez güveyi olmuş, bundan ötürü ona “Zinnûreyn-iki nur sahibi” denmiştir. Her gece Kur’ân’ı hatmeden, bu şekilde ömrü doksana eren bu güzide insan, on iki yıl halifelik yapmıştır. Hz. Osman’ın, Mısır tahtına geçmesi için bir mektupla gönderdiği kişi, mektuptaki yazıyı “gelene öldürün” şeklinde yanlış okumuş ve geri dönerek onu öldürmeye kast edip kılıç çekmiştir. Hz. Osman, rüyasında peygamber efendimizi görmüş ve peygamberimiz ona, “Dilersen Allah sana yardım etsin, dilersen orucunu bizim katımızda aç” demiştir (4595-4611). Hz. Osman, ikinci şıkkı kabul etmesinin akabinde evine gizlice giren düşman tarafından başı kesilmek suretiyle şehit edilmiştir:

Erip mushaf’ı üzre kesti mübârek başın

Revân oldu kan verdi Allâh’a cânı heman (4615)

Hz. Ali’nin Vefatı:

Şair, Hz. Osman’ın ardından “Vefât-ı Aliyyü’l-Murtazâ” başlığı ile Hz. Ali’nin vefatı bölümüne geçer ve ilk beyitlerde, Hz. Peygamber’in onun hakkında söylediği övücü sözlere yer verir. Bu meyanda Hz. Peygamber’den naklen, Hz. Ali’nin “seyyidü’l-evliyâ” olduğunu dile getirir. Ayrıca, Musa’ya Harun ne ise Hz. Ali de peygamberimize öyledir. Kim Hz. Âdem, İdris, Nuh, İbrahim, Musa, Davut, İsa, Zekeriya ve Yahya peygamberleri görmek isterse Hz. Ali’ye bakmaları yeterli olacaktır. O hem Hak-nümâ, hem de halk içinde Hümâ bir zattır. Ayağı tozu gözlere sürme olup hilâfet mevzuunda Muâviye ve taraftarları ona cefâ ve haksızlık etmişlerdir. Altmış üç yaşına ulaştığında ona da Cenâbıhakk’ın hükmü erişmiş ve Kûfe şehrinde, oruç ayında, bir cuma günü, namaza varmışken İbni Mülcem adlı biri tarafından bıçaklanarak şehit edilmiştir. Namazını oğlu Hüseyin kıldırması ve onu Mescid-i Câmî’in yanına defnetmişlerdir (4622-4641).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin'in Vefatı:

Yazıcıoğlu'nun vefatlarına özel bölüm ayırdığı son kişiler, peygamber efendimizin torunları Hız. Hasan ile Hız. Hüseyin'dir. Eserin en hüznü ve etkileyici bölümlerinden biri olan bu bölümde nakledilen bir rivâyete göre, bir gün Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin peygamber efendimizin dizinde oturmakta iken peygamberimiz büyük bir şefkatle Hüseyin'i boynundan, Hasan'ı da dudağının kenarından öper. Bunun üzerine Cebrâil yanında kara, sarı ve kıvıl renkli üç şalla gelerek şöyle der: "Allah selam eder ve buyurur ki bu yaptığı revâ mıdır. Beni nasıl seviyor ki bana karşı evlat öpüyor? Benim aşkım öyledir ki, benden başkasına yönelmemeli. Sevgili benim ve gönül mülkü de ancak benimle âbâd olur. Bu kara şalı resûlüm giysin; zira bu yas kıyafetidir. Sarı şalı Hasan giysin; zira o zehir içecektir. Kıvıl şalı da Hüseyin alsın; zira o da şehit olacaktır. Benim izzim celâlim için onu ki ağzından öptün, ona zehir vereyim ve ölümü dudağından olsun. Hem onu ki boğazından öptün, onu da kafasından boğazlatayım. Ey habibim, bu ikisine vaat edilen budur" (4657-4665).

Şair bu rivâyeti aktardıktan sonra sonucun da rivâyetteki gibi gerçekleştiğini, Yezid ve adamlarının onlara kastederek birine zehir içirdiklerini, diğerini de başını kesmek suretiyle şehit ettiklerini dile getirir. Yezid'e o günden sonra sürekli lânet edilmektedir; zira o peygamberin ehline ihanet ederek bunu hak etmiştir (4666-4668).

Hız. Hasan, ölümü yaklaştığında, sevdiklerine kavuşacak olmasını düşünerek bu günü bir düğün günü olarak görmüş (4679), Hız. Hüseyin ise öldürüleceğini anladığında, zalimlerle birlikte olmaksızın, ölmenin kendisi için bir saâdet olduğunu dile getirmiştir. Yezid'e lânet edilmesi gerekir; zira Yezid ve adamları peygamber torunlarının katledildiği aşûre gününde sevinçlerinden gözlerine sürme sürmüşlerdir. Böyle bir günde sürme sürmek Yezid'e benzemektir (4684-4688).

Ölümün Öldürülmesi:

Muhammediye'de ölüm temiyle ilgili müstakil son bölüm, "Zebhü'l-mevt" yani ölümün boğazlanması, öldürülmesi bahsidir. Burada şair, cennet ehlinin cennette nimetler içinde, kâfirlerin ise cehennemde pişmanlık içinde buldukları esnada, Allah'ın ölümü güzel bir koç suretinde yaratarak orta yere getireceğine değinir. Koç, önce cennet ehlinin tarafına seslenecek ve cennet ehli ona sevinçle bakacaktır. Ardından cehennem ehlinin tarafına seslenecek; ancak cehennem ehli ona elem ve keder içinde bakacaktır. Daha sonra her iki kavme de koçu tanıyor musunuz diye sorulacak, her iki kavim de "Elbette tanıyoruz bu ölümdür" cevabını vereceklerdir. Müminler

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

koçu görmekten dolayı çok memnun olacak ve büyük bir sevince kapılarak, onun kendileri için Allah tarafından güzel bir hediye olarak verildiğini dile getireceklerdir. Şair, müminlerin ağzından aktarılan bu söze delil olarak da, peygamber efendimizin “Ölüm mümine hediyedir” hadisini zikreder (6950-6957).

Yazıcıoğlu, daha sonra cehennem ehlinin ölümü görmekten dolayı hiç de memnun olmayıp ondan yüzlerini çevirerek kendileri için ne kadar zararlı bir şey olduğunu söyleyeceklerine değinir. Derken elinde bir bıçak ile Hz. Yahya gelecek ve ölümü oracıkta boğazlayacaktır. Bunun üzerine bir münadi önce cennet ehline seslenecek, artık ölümün olmadığını ve cennette ebediyen kalacaklarını müjdeleyecek, ardından da cehennem ehline dönerek onların da artık ölümün olmadığını bilmeleri ve bunun ne anlama geldiğini düşünmeleri gerektiğini söyleyecektir (6960-6966).

Muhammediye’de de, ağırlıklı olarak yer verilen bölümlerin dışında ölüm temi çerçevesinde değerlendirilebilecek ve eserin geneline yayılmış beyitler bulunmaktadır. Bu tür örneklerin belli başlılarını da bir arada veriyoruz.

“Kitabın Başlangıcı” adlı bölümde, Hz. Âdem’in yaratılışına değinildikten sonra, şeytanla tavus kuşu ve yılan arasında geçen diyalog vesilesiyle ölüm hakkındaki bazı bilgilere yer verilir (990-991). Aynı bölümde ayrıca Kâbil’in kardeşi Hâbil’i öldürmesi olayına değinilir:

Vurup Hâbil’i öldürdü bi-gayri hak akıttı kan

Pes acı oldu deryâlar zelâzil oldu sahrâ dağ (1400)

“Hz. Peygamber’in Gönderilmesi” başlıklı bölümde çocukları hakkında bilgi verilirken, sırasıyla ölümlerine de değinilir (1679-1683).

“Mûcizeler” başlıklı bölümde bir Arabî’nin gelerek, Hz. Peygamber’den ölen kızını diriltmesini istemesi hususuna yer verilir (2826-2827).

“Veda Haccı” başlıklı bölümün sonlarına doğru ayrıca, “ölmeden önce ölmek” temine yer verilir:

Ölün ölmezden ön diyü buyurmuştu resûlu’llâh

Muhakkıklar pes aldılar rumûzu bu muammâdan (3712).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Muhammediye'de Ölüm Temiyle İlgili Kullanımlar

Ağlamak: (3751), (3774), (3775), (3781), (3782), (3787), (3789), (3792), (3798), (3799), (3804), (3807), (3808), (3809), (3811), (3825), (3828), (3830), (3832), (3861), (3868), (3872), (3998), (4509)

Allah'ın hükmü, kalem, kazaullah, kader: (3757), (3879), (4209)

Azrâil: (3778), (3780), (3782), (3784), (3785), (3786), (3791), (3792), (3793), (3794), (3796), (3797), (3799), (3803), (3809), (3889), (3967), (3971), (3972), (3973), (3990), (3991), (3995), (3996), (4000), (4001), (4002), (4009), (4051), (4069), (4080), (4081), (4082), (4083), (4095), (4128), (4530), (4531), (4532), (4534), (5003)

Cebrâil: (3748), (3785), (3787), (3788), (3789), (3790), (3791), (3997), (4004), (4005), (4008), (4011), (4049), (4085), (4086), (4119), (4524), (4525), (4572), (4659), (5008)

Cenaze namazı: (4042), (4048), (4049), (4051), (4052), (4053), (4054), (4055), (4640)

Defin: (4030), (4032), (4033), (4535), (4537), (4590), (4591), (4641), (4974)

Ecel: Ecel hükmü, ölüm şerbeti, ecel şerbeti, ecel kadehi, ecelin ayak basması, ecelin gelmesi, ecel yeli, ecel sayyadı, ecelin kişiye çok yakın olması (3748), (3756), (4034), (4035), (4702), (4704)

Fânilik: (3733), (3757), (3810), (4539), (4616), (4650)

Hediye: (6956), (6957)

Helâlleşmek: (3918), (3919), (3920)

Hz. Fatma defn edilirken, Hz. Peygamber'in elini ravzadan dışarı çıkarması: (4536), (4537)

Hz. Peygamber'den ölen bir kızın diriltilmesinin istenmesi: (2828), (2829), (2830)

Hz. Peygamber'in çocuklarının ölümü: (1683)

Hz. Peygamber'in mânen canlı oluşu: (4235), (4236), (4237)

İsrâfil: (4051), (4996), (5003)

Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi: (1399, 1400, 1401)

Kefen: (4040), (4041)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Kıyamet: Erte yan, dârûlbekâ, cennet, Adn cenneti, cennet ehli, kevser havuzu, kevser ırmağı, cehennem (3733), (3750), (3757), (3814), (4095), (4569), (6409), (6964), (6965)

Lânet etmek: (4667), (4668)

Mikâil: (4050)

Öldürülmek, şehit edilmek: Bıçakla ağır yaralanarak, başı kesilerek, zehirlenerek öldürülmek (4582), (4615), (4640), (4647), (4648), (4687)

Öleceğini, ölüneceğini anlamak: (3747), (3748), (3751), (3805), (4088), (4512), (4684)

Ölmeden önce ölmek: (3709), (3712), (3711), (3712)

Ölmek, vefat etmek: Ömrün sona ermesi, rûhu teslim etmek, can vermek, Allah'a canını vermek, can çıkmak, Allah'a ulaşmak, Allah'a gitmek, Rabb'e rücû etmek, Hakk'a dönmek, Rabb'e ulaştırılmak, dünyadan nakletmek, ayrılmak, gitmek, sefer kılmak, sefer etmek, fenâ mülkünden bekâ mülküne gitmek, rûhun göklere yükseltilmesi, ecel yelinin esmesi, ilkbaharın sona ermesiyle sonbaharın başlaması, ecel kabzasından ok erişmek, veda etmek, âşık ve mâşukun buluşması, sevdiklerine kavuşmak (1415), (1683), (3746), (3752), (3756), (3758), (3784), (3880), (3900), (3991), (4035), (4081), (4082), (4084), (4088), (4094), (4123), (4128), (4130), (4197), (4210), (4512), (4534), (4538), (4539), (4569), (4573), (4615), (4644), (4679), (5008)

Ölüleri diriltmek: (4680), (4685), (4866), (5027), (5028)

Ölüm acısı: (4104), (4105), (4106), (4107), (4109), (4111)

Ölüme çare olmayışı, herkesin ölümü tadacak olması: (3785), (3798), (3810), (3878), (4210)

Ölüm rahatı: (3836)

Ölümü dilemek: (6313)

Ölümün öldürülmesi: (6951), (6962), (6963), (6965), (6966) (6986)

Peygamberlerin bedenlerinin çürümemesi: (4231), (4232)

Son anlar (3817), (3867), (3984), (4090), (4094), (4110)

Son sözler: (4112), (4116), (4120)

Şeytan, İblîs: (990), (991), (994), (995)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

Teselli etmek, edilmek: (3813), (3814), (3902), (3903), (4073), (4074), (4075), (4076), (4077), (4078), (4079), (4103)

Vasiyet, nasihat: (1416), (3408), (3409), (3750), (3763), (3766), (3767), (3843), (3844), (3849), (3863), (3864), (3865), (3882), (3883), (3888), (3889), (3890), (3897), (3908), (3909), (3911), (3912), (4040), (4053), (4054), (4055), (4056), (4513), (4514), (4568)

Vedalaşmak: (3815)

Yakınları son bir kez görme arzusu: (3801), (3782)

Ye'cüc ve Me'cüc'ün helâk edilmesi: (4899), (4900)

Sonuç

Şairler ve yazarlar, her gün karşı karşıya kaldığımız; fakat yeterince fark edemediğimiz kimi gerçekleri, derin gözlem ve dikkatleriyle fark etmemizi sağlayan sanatkârlardandır. Bedr-i Dilşâd ve Yazıcıoğlu Mehmed de sahip oldukları birikim, dili kullanma gücü ve üsluplarındaki samimiyetle âdeta gönüllere seslenerek, eserlerinde pek çok konunun yanı sıra, insanlığın en önemli muammalarından biri olan ölüm temi üzerinde de durmuş ve konunun önemine paralel bir duyarlılıkla birçok yönüne dikkat çekmişlerdir.

İncelediğimiz ilk eser olan Murâd-nâme'de, müstakil bir fasıl ayrılmayan ölüm temininin, bu tür mesnevîlerin genel yapısına da uyacak şekilde, öncelikle ve ağırlıklı olarak öğüt çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Öğütlerden bazıları doğrudan verilirken, bazıları küçük hikâyeler hâlinde dolaylı bir şekilde dile getirilmiştir. Kişinin asla ölümden gafil olmaması gerektiği, ölümün genç-yaşlı ayırımı yapmadığı, dünyanın geçici bir yer olduğu ve bir gün herkesin buradan ayrılacağı, bu öğütlerden bazıları; fakat en çok vurgulananlarıdır.

Bedr-i Dilşâd, öğütlerinin okuyucu üzerindeki etkisini artırmak için, dünya tarihinde iz bırakmış önemli kişileri örnek olarak verir. Bu çerçevede Keykubâd, Nûşirevân, Efrasiyâb, İskender, Süleyman, Rüstem vb. efsanevî-tarihî isimler sıralanır. Özellikle Nûşirevân ve İskender'in vasiyet ve ölümlerinin anlatıldığı bölümler, yazarın ölüm temine dair görüşlerini hayli etkili bir şekilde dile getirdiği ve okuyucuda âdeta büyük bir tiyatro sahnesinin hemen önünde olduğu hissini uyandıran kısımlardır. Burada, yazarın kullandığı dil ve yaptığı tasvirler de son derece etkileyici, ayrıca dramatize edişi de hayli ustacadır. Bu bölümlerde ağırlıklı olarak, ilgili şahısların sahip oldukları tüm güç ve görkeme karşın, ölüm karşısında güçsüz ve çaresiz oluşları üzerinde durulmuş, ölüm temi bu

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

kez, en güçlü yanlarından biri olan kaçınılmazlığı ve karşı konulmazlığı ile ele alınmıştır.

Eserde ölüm teminin işlenişinde üzerinde durulan önemli bir husus da, ölümle ihtiyarlık arasında kurulan bağlantıdır. İhtiyarlığı, insan ömrünün sonbaharı ya da gün bitimi olarak gören ve aralarındaki bağlantıya dikkat çeken yazar, ölümün genç-ihtiyar ayırımı yapmadığını vurgulamakla birlikte, ihtiyarların ölüm karşısında doğal olarak daha öncelikli bir konumda olduklarını belirtir. Yine yazara göre ölüm, ihtiyarlık hastalığının tek ve en etkili ilacıdır.

İnsanın ölümlü olduğu gerçeğini, okuyucuya iyiden iyiye kavratmak düşüncesinde olan yazar, bunu sağlamak için öncelikle dünyanın geçiciliği üzerinde durur; zira vefâsız olan dünya, insana da vefâ göstermeyecektir. Dünyanın ve insanın fâniliği, hayatın hiç kimse için sonsuz kılınmadığı hususu da yazar tarafından sıkça dile getirilmiştir.

Muhammediye’de ise ölüm temine, ağırlıklı olarak eserin ikinci bölümünde ve başta peygamber efendimizin vefatı olmak üzere, ehl-i beyti ile dört halifenin vefatları çerçevesinde yer verildiği görülmektedir. Yazıcıoğlu Mehmed, eserin aynı zamanda en etkileyici kısmı olan peygamber efendimizin vefatı faslında, vefat öncesi ve sonrasında yaşananları ayrıntılı bir şekilde verir. İlk olarak insanın ve dünyanın geçiciliği üzerinde duran yazar, ardından ölümün bir vedalaşma ve bir süreliğine ayrılma olduğunu dile getirir. Ölümün, ecel kadehinden içilen bir şerbet olduğunun da belirtildiği bu fasılda ölüm meleği Azrâil üzerinde de durulur ve peygamber efendimizle olan diyaloglarına, rûhunu teslim alma hususunda takındığı tavra yine ayrıntılı bir şekilde yer verilir. Yazıcıoğlu’na göre Azrâil, insanoğluna emanet olarak verilen canı vakti geldiğinde alan ve yaratıcıya ulaştıran bir aracı, ölüm ise sonsuzluk yurduna çıkılan bir seferdir. Yine ölüm, vahdet sarayında âşık ile mâşukun buluşmasıdır. Yazar, Hz. Fatma’nın vefatına dair bilgi verdiği fasılda ise ölümü, ecel rûzgârının ömür bağına esmesi ve hazan erdirerek baharı sona erdirmesi şeklinde tanımlar.

Muhammediye’de ölüm temine ayrılan bağımsız son bölüm, “Ölümün Öldürülmesi” faslıdır. Burada dinî eserlerde verilen bilgiler ayrıntılı bir şekilde aktarılmış, ölümün müminler için yeni bir doğuş ve bir hediye olduğu hususu vurgulanmıştır.

Her iki eserde ölüm teminin ele alınış ve işlenişindeki farklı ve ortak yanlar

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

1. Ölüm temine, Murâd-nâme'de müstakil bölüm ve fasıllar ayrılmazken, Muhammediye'de ayrılmıştır.

2. Ölüm temi, Murad-nâme'de ağırlıklı olarak tarihî ve efsanevî kişilikler etrafında ve onların hikâyelerine yer verilerek işlenirken Muhammediye'de ise, başta Hz. Peygamber ve yakın çevresi olmak üzere gerçek ve dinî kişilikler vesile edilerek işlenmiştir.

3. Ölüm temi, Muhammediye'de, Murâd-nâme'den farklı olarak hikâye örneklerinden ziyade anekdotlara yer verilerek işlenmiştir.

4. Her iki eserde, bilhassa ölüm temine yer verilen kısımlarda, kullanılan dil ve üslup, teme uygun olarak son derece sade ve samimi, özellikle Muhammediye'de bir hayli liriktir. Eserin bilhassa bu yönü, yüzyıllar boyu gördüğü rağbeti de açıklar mahiyettedir.

5. Her iki eserde ölüm temine, anılan bölüm ve fasılların dışında da yer verildiği, ilgili kullanımların eserlerin geneline yayılmış hâlde ve de hayli yekûn tutan beyit örneklerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

6. Her iki eserde ölüm temiyle ilgili çok sayıda tanım, görüş, değerlendirme, benzetme, atasözü, deyim, vasiyet, öğüt, âdet, inanç, uygulama vb. kullanıma yer verildiği görülmektedir.

7. Her iki eserde ölüm temi, İslâm inancı doğrultusunda ve geleneksel yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda ölüm, iki eserde de korkulan ve nefret edilen bir husus olarak değil, aksine anlamı iyice kavranarak hazırlıklı olunması istenilen bir olgu olarak değerlendirilmiştir.

8. Her iki eserde ölüm temi, sadece insana has bir olgu olarak ele alınmamış, insanın merkezinde olduğu büyük bir sistemin önemli bir gerçeği olarak algılanmıştır. Dolayısıyla sadece insan değil, içinde yaşadığı dünya, tüm evren ve yaratılmış tüm canlılar hatta ölümün kendisi için de ölümün kaçınılmaz olduğu vurgulanmıştır.

9. Yine her iki eserde ölüm teminin ele alınışı, diğer nasihat-nâme türü eserlerimizde de sergilenen öğüt ve ibret eksenli dinî-tasavvufî yaklaşımla paralellik göstermektedir. Dolayısıyla gerek Murâd-nâme, gerekse Muhammediye'de ölüm temine dair tespit ve değerlendirmelerin özü, dünya hayatının ve sahip olunan imkânların aldaticılık ve geçiciliği, ölümün er ya da geç herkesin başına geleceği, ölüme bir çare olmayışı ve ondan kaçmanın imkânsız oluşu, ölüm gerçeğinden gafil olunmaması, ölüme hazırlıksız yakalanmaktan

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/7 Fall 2009*

korkulması, gerekli tedbirlerin alınması, ölümün bir yok oluş olmayıp, bir yeniden doğuş, sonsuzluk yurduna yapılan bir yolculuk ve vuslattan ibaret olduğu merkezindedir.

10. Her iki yazarın ölüm anlayışları, onların yaratıcı, evren, insan, rûh ve hayat hakkındaki görüşlerinden ayrılmaz bir özellik arz etmektedir. Sahip oldukları inanç ve düşünce sistemi içinde hayatın anlamı, yaratıcıya kavuşmanın ve ölümsüzlüğe ulaşmanın yolu da yine ölümden geçmektedir.

KAYNAKÇA

CEYHAN, Âdem, *Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâmesi I-II*, MEB Yayınları, İstanbul 1997.

ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Muhammediye I-II*, MEB Yayınları, İstanbul 1996.

İSEN, Mustafa, "Mutasavvıflara, Sûfi Şairlerce Yazılan Mersiyeler ve Sûfi Düşüncesine Göre Ölüm", *Ötelerden Bir Ses*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

YENİTERZİ, Emine, "Divan Şiirinde Ölüme Dair Bazı Hususlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 5, (1999), s. 115-140.

YENİTERZİ, Emine, "Mevlâna'nın Tefekkür Dünyası ve İnsan", *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, Karatay Belediyesi Yayınları, Konya 2002.